Contribució a l'epistolari de Jacint Verdaguer. I

Manuel Jorba
(Universitat Autònoma de Barcelona)

Ramon Pinyol
(Universitat de Vic)

L'epistolari verdaguerià fins ara conegut, format per cartes escrites per Verdaguer mateix i per les que li foren adreçades, ben sovint per personalitats rellevants de la cultura del vuit-cents, ha estat i és un instrument imprescindible per a l'estudi de l'home i de l'obra i de la cultura del seu temps. Sovint, per altra banda, es tracta de peces valuoses com a obra literària.

És pel valor literari, més que simplement documental, del conjunt de l'epistolari verdaguerià, que ens inclinem a transcriure les cartes d'acord amb l'ortografia i les convencions de puntuació actuals, sense perjudici del fidel respecte a la llengua original, catalana o castellana. Només en el cas de les tres cartes occitanes de Jan Monné, per a la transcripció de les quals hem comptat amb l'ajut imprescindible, que agraïm, del professor Xavier Lamuela, hem optat per mantenir-ne la literalitat i presentar-les com a mostra de la seva opció codificadora del provençal.

En aquest primer lliurament, incloem set cartes de Jacint Verdaguer i cinc que li foren adreçades, ordenades per corresponsals i per dates. La més allunyada en el temps, que creiem adreçada a Francesc Pelai Briz, és de 1869 (a l'epistolari editat per Josep M. de Casacuberta només hi ha quatre cartes d'aquest any); encara, doncs, dels anys de formació, però també dels dels primers reconeixements en el món literari català. La segona, que creiem adreçada a Fèlix Sardà i Salvany, o potser a un administrador de la *Revista Popular*, el 1871, és també d'una data poc representada a l'epistolari. Les altres cartes són datades entre 1882 i 1888. Les cartes que creiem adreçades a Francesc Miquel i Badia ens mostren un Verdaguer ben al cas del estudis crítics que es dediquen a la seva obra (respectivament a *L'Atlàntida* i a *Canigó*), i interessat a eixamplar, a la primera, el ressò dels estudis històrics sobre temes catalans del capellà rossellonès Tolrà de Bordas.

Les cartes de l'escriptor Jan Monné amplien el coneixement que tenim de les relacions de Verdaguer amb els escriptors transpirinencs, catalans i occitans, aclareixen el procés de la traducció occitana de *L'Atlàntida* i la gènesi de l'epitalami dedicat a la filla del poeta catalanoprovençal, i donen notícia d'una traducció francesa, que «mai que poetico e forço fidèlo», també de *L'Atlàntida*. Semblantment, la carta de Josep Pleyan de Porta aclareix la gènesi del poema dedicat a Lluís Roca i Florejachs. Les lletres encreuades entre Verdaguer i Eusebi Güell reflecteixen la relació personal amb la família dels seus protectors i precisen, entre altres aspectes, que a començaments d'octubre de 1885 encara treballava en la redacció de *Canigó*, i que sempre mantenia el contacte amb la llengua viva de la gent del camp.

Com es veurà en l'anotació, els originals provenen de tres fons documentals: de la Biblioteca Bartolomé March, de Palma de Mallorca, de la Biblioteca de Catalunya i de la col·lecció Verdaguer-Panadès.

[1]

De Verdaguer a Francesc Pelai Briz[1]

Riudeperes, 19 de maig de 1869

Molt senyor meu i amic,[2]

Dissabte passat vaig rebre la seva estimada carteta en què em feia saber que havia arribat a Vic lo meu treball, que diumenge me portà

1. Biblioteca Bartolomé March (Palma de Mallorca), ms. B 105-V1-1, de cartes de personalitats de les lletres catalanes, dels segles XIX i XX. Porta un segell en tinta blava: «De la colección de autógrafos de Claudio Rodríguez Porrero.» Dins el mateix recull documental, és d'interès, amb relació als mitjans de subsistència de Jacint Verdaguer i com a constància dels amics que el protegien, un rebut datat uns mesos abans de la suspensió *a divinis*: «Jesus, Joseph y Maria siau nostra companyia. / De D. Joan Batlle / Rebo la cantitat de 50 pessetes, almoyna de 25 misses celebradores en sufragi de l'anima de mon bon amich D. Baldomero Gual que al cel sia. / 30 març 1895 / Jacinto Verdaguer pre.»

2. Deu tractar-se de Francesc Pelai Briz i sembla molt probable que tingui relació amb una carta anterior adreçada a aquest escriptor, publicada amb el núm. 26 dins el primer volum de l'*Epistolari de Jacint Verdaguer* (Barcelona:

ací a la masia un dels mossos.[3] Lo torno a tenir a mes mans; gràcies a Déu que ja no hi ha perill de que se sàpiga, cosa que em dava tan turment com me'n donaria si al dia que l'estampe, que no sé quan serà, lo tret me sortís per la culata.

Dispense'm vostè pels passos que, no obstant de valer tan poc, li ha fet donar, i mane a a. s. s. q. l. m. l. b.

Jacinto Verdaguer

[2]

De Verdaguer a Fèlix Sardà i Salvany[4]

Vinyoles d'Orís, finals d'estiu o inicis de tardor de 1871[5]

Señor director de la Revista

Muy señor [mío]: He recibido 32 números de su apreciable Revista, de los cuales le devuelvo 4 por tenerlos duplicados. Ahora me

---

Barcino, 1959), p. 75-77. En aquesta carta sembla clar que Verdaguer havia ofert a Briz la publicació del poema «Qui com Déu?», segurament per a *Lo Gay Saber*, on finalment no va sortir.

3. Si és certa la hipòtesi formulada en la n. ant. que es tracta de F. P. Briz, per les prevencions que mostra Verdaguer podria referir-se efectivament al llarg poema «Qui com Déu?», de gran densitat ideològica, llegit pel poeta a mitjan juliol en una sessió de l'Esbart de Vic i publicat, com a fulletó, pel periòdic vigatà *La Patria* el 31 de juliol d'aquell any. Aquesta poesia es considera que va ser motivada pels atacs antireligiosos del diputat empordanès Francesc Sunyer i Capdevila expressats en la defensa de l'esmena de dos articles del projecte de Constitució de 1869, i en la publicació de l'opuscle *Dios* (Barcelona: I. López, editor, 1869) que van provocar una sorollosa polèmica i una forta reacció dels sectors catòlics. Més endavant, Verdaguer reféu el poema i l'inclogué a *Idil·lis i cants místics* (1879).

4. És un esborrany contingut en el ms. 368/4, foli 8v, de la Biblioteca de Catalunya, que es llegeix entre un seguit d'esborranys de poemes escrits a sobre. La carta final, que de segur que es devia escriure i enviar, potser no tenia alguna de les aparents contradiccions que hi ha en les xifres que s'hi esmenten.

5. La *Revista Popular* havia començat a sortir el primer de gener de 1871. Per la numeració que dóna Verdaguer, si és que es tracta d'aquesta publicació, la carta

faltan el 20, 30, el 33 y 34. Si no los ha recibido, recibirá pronto por Subirana[6] la cantidad de 30 o a lo menos 28 reales. Los 32 por la suscripción de mi amigo Spa. Los 6 para renovar la mía hasta enero y los demás por los números atrasados que me ha usted enviado o que me envía si tienen o hacen reimprimir alguno.

La dirección de mi amigo es
Luciano Spa[7]
Barcelona – Vic

La de su servidor
Vic
Vinyoles d'Orís

Suyo

Jacinto Verdaguer

---

hauria de ser de finals d'estiu o, com a molt, de començaments de tardor, atès que apareixia setmanalment. El que sobta és que sigui en castellà, llengua que rarament Verdaguer utilitzava en la seva correspondència amb persones catalanoparlants, si és que el destinatari no era algú de l'administració de la revista. És clar que podria tractar-se d'una altra revista catòlica, però, si no anem errats, mentre fou vicari de Vinyoles (on prengué possessió del càrrec al setembre d'aquell 1871), amb el títol de *Revista* només n'hi havia una altra, la *Revista Católica de España*, de Madrid, que no sembla que hagués d'interessar especialment el jove sacerdot, ja que la *Revista Popular* tractava també temes catalans, a més dels generals del món catòlic. D'altra banda, no seria estrany que s'hagués fet córrer la consigna entre el clergat català de donar suport amb subscripcions a la publicació de Sardà. Va donar notícia d'aquesta carta, sense transcriure-la, Pere Tió i Puntí, a «Manuscrits verdaguerians de poesia lírica i religiosa (1892-1902)», catàleg no editat però consultable en línia (http://claca.bnc.cat).

6. Es tracta sens dubte de la coneguda llibreria i editorial catòlica de la Viuda i Fills de Jaume Subirana.

7. Llucià Spa i Torrent, prevere de Vic. El seu germà Ramon, farmacèutic a Caldetes, es casava, el 1872, amb Joaquima Salarich i Jiménez, filla de Joaquim Salarich i Verdaguer, cosí germà de Jacint Verdaguer (veg. Miquel S. Salarich i Torrents. *Cronologia bio-bibliogràfica de Joaquim Salarich i Verdaguer: 1816-1884*. Vic: [Imp. Anglada], 1971). Agraïm al doctor Miquel de Moragas i Spa les informacions que ens ha facilitat.

[3]

De Verdaguer a Francesc Miquel i Badia[8]

Barcelona, finals de 1881 o primeres setmanes de 1882

Estimadíssim amic,[9]

Mossèn Collell és a Vic, i no deixà sos versos ni a mi ni a persona que jo sàpiga, mes jo li escric que els envie prompte, i crec que no deixarà de fer-ho.

Aquí li envio un *Essai*[10] *sur l'Atlantide*,[11] d'un il·lustre escriptor català de la Catalunya francesa que segueix, pas per pas, amb un amor i afecte sens igual, nostra literatura. Si en son treball no en sortís tan honrada l'obra de ma joventut, m'atreviria a demanar-li'n una menció honorífica en lo *Diari de Barcelona*, tant més quant amb eix llibre, esforç de paciència i d'estudi, no podia aspirar a altre guany.

Monsenyor Tolrà és autor de la història del martiri dels sants Abdon i Senén d'Arles,[12] d'un estudi sobre Força-ral,[13] d'un altre sobre Font-romeu[14] i d'altres llibres de menos interès per Catalunya.

Ma poesia per què em felicita vostè, i li agraesc, és una de mes moltes faltes que Déu me perdonarà en l'hora de la mort, en gràcia de ma bona voluntat.

8. Biblioteca Bartolomé March (Palma de Mallorca), ms. B 105-V1-1, de cartes de personalitats de les lletres catalanes, dels segles XIX i XX. Porta el mateix segell que la carta número 1.

9. Deu tractar-se de Francesc Miquel i Badia, crític d'art i literari del *Diario de Barcelona* (veg. Enric Cassany i Antònia Tayadella. *Francesc Miquel i Badia, crític literari al* Diario de Barcelona *(1866-1899).* Barcelona: Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001).

10. A l'original, *Assai.*

11. Sobre aquesta obra i, en conjunt, sobre Tolrà i la relació amb Verdaguer, veg. Pere Farrés i Ramon Pinyol. «L'*Essai sur l'Atlantide* de Josep Tolrà de Bordas, i altres crítiques coetànies». *Anuari Verdaguer 1989*, esp. p. 45-58.

12. *Histoire du martyre des S.S. Abdon et Sennen, de leurs reliques, de leurs miracles et de leur culte.* Perpinyà: Latrobe, 1868.

13. *Notice historique, religieuse et topographique sur Força Réal* (en col·laboració amb Victor Aragon). Perpinyà: H. Saint-Martori, 1859.

14. *Notice historique et topographique sur Notre-Dame de Font-Romeu.* Perpinyà: Alzine, 1855.

Mane i dispose d'eix seu afectíssim en Jesús i Maria.

Jacinto Verdaguer, prevere

[4]

De Verdaguer a Francesc Miquel i Badia[15]

[Barcelona], 13 de gener de 1886

Mon estimat amic i senyor,

En lo Diari d'ahir[16] he llegit amb molta satisfacció lo seu magnífic article, de qual sentit crític li parlaria amb molt elogi si no em semblàs que em fa massa favor.

Vindrà don Gonçalo Vehils[17] amb una recomanació meva, de la qual li demano que no en fassa més cas del que a vostè li semble.

La persona, l'hi recomanaria sense por d'equivocar-me; de l'escriptor, vostè en judicarà millor que jo.

Dispense'm la molèstia i mane y dispose de son agraït amic i s. q. s. m. b.

Jacinto Verdaguer, prevere

15. Biblioteca Bartolomé March (Palma de Mallorca), ms. B 105-V1-1, de cartes de personalitats de les lletres catalanes, dels segles XIX i XX. Porta el mateix segell que les cartes números 1 i 3.

16. Sens dubte es tracta del *Diario de Barcelona*, en què Francesc Miquel i Badia, més que probable destinatari de la missiva, va publicar justament el 13 de gener, a l'edició del matí, l'article «*Canigó*, por Mossen Jacinto Verdaguer, Pbro. (1)» (el segon i darrer article ho fou el dia 27). Ambdós articles són reproduïts per Antònia Tayadella. «La recepció de Verdaguer al *Diario de Barcelona*». *Anuari Verdaguer 1997-2001*, p. 237-246. Verdaguer devia tenir un lapsus en escriure «ahir», o en posar la data «13 de gener».

17. No tenim altra notícia sobre aquest personatge que el fet que era un dels fundadors i redactors de la *Revista Literària* (1883-1884), la publicació que va dotar el premi a una oda barcelonina, que, com és sabut, va guanyar Verdaguer en els Jocs Florals de 1883. D'aquí devia venir la relació entre el poeta i aquest jove lletraferit.

[5]

De Jan Monné a Verdaguer[18]

Marsella, 10 de juliol de 1886

Car e ilustre Mèstre,[19]

Es emé gran gau qu'ai reçaupu la novo, que lou valènt ami, J. Pépratx,[20] de Perpignan, vèn de me traire, de vosto bono vengudo, à Mountpelié, pèr lou 18 dóu mes.[21] Farai tout ço que me sara poussible de faire pèr me i'atrouva – e i'aurié que la marrido santa de ma fremo que pourrié m'èstre un entravadis – mai, pense e ai fe, que Diéu voudra me laissa joui d'aquéu bonur.

Un evenimen urous se preparo dins ma famiho; es lou mariage de ma chato: Marìo Monné, que se fara aperaqui vers la fin de l'an – e, coume, paure felibre, ai ni perlo ni diamant pèr ié semoundre pèr si nòço –ai pensa de pica à la porto dis ami, pèr ié demanda uno floure-

18. Fons Verdaguer-Panadès, núm. 350 (còpia obtinguda de la reproducció electrònica feta per l'Arxiu Nacional de Catalunya). Aquest fons guarda també una altra carta de Monné al nostre poeta, que transcrivim com a núm. 7 del present recull.

19. Nascut al Rosselló (1838-1916), Joan Monné fou escriptor d'expressió occitana, majoral del Felibritge i traductor de *L'Atlàntida* (Montpeller: Empremarié Centralo dóu Miejour [Li fraire Hamelin], 1888). Funcionari d'obres públiques, residia habitualment a Marsella, encara que estigué un temps destinat a París, com es veurà en les cartes següents (veg. també August Rafanell. *La il·lusió occitana*. Barcelona: Quaderns Crema, 2006, p. 538). Fou premiat als Jocs Florals de Barcelona el 1876 pel poema provençal «Clemenço Isauro a Mount-pelié» (*Jochs Florals de Barcelona. Any 18 de llur restauració*. Barcelona: Estampa de la Renaixensa, 1876, p. 89-93; seguit de la versió catalana deguda a Damas Calvet, p. 94-98).

20. Justí Pepratx (Ceret, 1928-Perpinyà, 1901), poeta, animador cultural i traductor de Verdaguer, per qui sentí un profund afecte i que no abandonà en els anys més durs del drama verdaguerià.

21. Fa referència al sojorn de Verdaguer a Montpeller, que va tenir lloc del 17 al 19 d'aquell juliol, convidat pels felibres provençals, a fi de participar en una sessió de la Mantenensa de Lengadòc. El dia 18, al «Mas de Cotte», prop de Montpeller, en una trobada literària de les anomenades «felibrejada», Verdaguer hi donà a conèixer el poema «Barcelona a Montpeller» (inserit a *Pàtria* dos anys després); sobre aquest poema i l'estada, veg. J. Verdaguer. *Pàtria*. Edició crítica a cura de Ramon Pinyol i Torrents. Vic: Eumo Editorial / Societat Verdaguer, 2002, p. 352-353.

to pouetico, que ligarai, pièi, en un volumen: *Lou libre de la nòvio*, e que ié pourgirai lou jour de soun maridage–

Sariéu mai qu'urous se voulias bèn me proumetre uno flour pèr lou bouquet nouviau qu'alestisse – e, moun *Libre de la nòvio* aurié un pres inestimable se poudié caupre uno perlo toumbado de voste cor.[22]

Ai acaba de revèire moun manescrit de l'Atlantido[23] – e n'ai plus que dous cant à coupia au net pièi mandarai ço qu'ai encaro à M. Roco Ferrié[24] –e pènse que lèu ! lèu ! ma traducioun veira lou jour – que n'ai adeja revist lis esprovo d'uno cinquantèno de pajo – me languisse que pousquès vèire emé quete amour ai cerca de rendre li bèlli e gràndi causo que soun dins voste tant sublime travai ! -

Agradas-me, car e ilustre Mèstre, pèr voste umble e mai que devot

J. Monné

22. «A Mlle. Maria Monné, filla de l'inspirat felibre rossellonès M. Joan Monné, en lo dia de ses noces». Jan MONNÉ (compilador). *Brout d'arangié per lou bouquet de la nòvio ... Marìo Monné...* París: Lucian Luc, editour, 1887, p. 8-9. Verdaguer no la va incorporar a cap llibre i no fou recollida, i només a partir d'un esborrany, fins a la cinquena edició de Jacint VERDAGUER. *Obres completes.* Barcelona: Selecta, 1974, p. 1057. El poeta de Folgueroles va trigar a escriure aquest text, que li fou reclamat per Monné en cartes del 6 i del 29 de desembre de 1886 (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, V. Barcelona: Barcino, 1977, p. 208-210 i 218-219, respectivament) i del 7 de gener de 1887 (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, VI. Barcelona: Barcino, 1981, p. 18-19), ja que Maria Monné es casava el 25 de gener i calia imprimir el llibre amb els textos epitalàmics que el seu pare havia demanat a diversos poetes amics.

23. Monné va acabar la traducció l'any 1887; veg. sobre la qüestió la carta següent.

24. Alfons Roque-Ferrier (1844-1907), romanista i folklorista, un dels impulsors de la *Revue des Langues Romanes*, i actiu propagandista del felibritge. Fundà la revista *Occitania* (veg. August RAFANELL. *La il·lusió occitana*, cit. a la n. 19, p. 112) i mantingué fortes discrepàncies amb la línia oficial del moviment fins al punt que se'n separà el 1892 i fundà el grup Felibrige Latin, que edità una revista amb aquest nom. Pel que sembla, tingué un cert paper en la publicació de la versió occitana de *L'Atlàntida*.

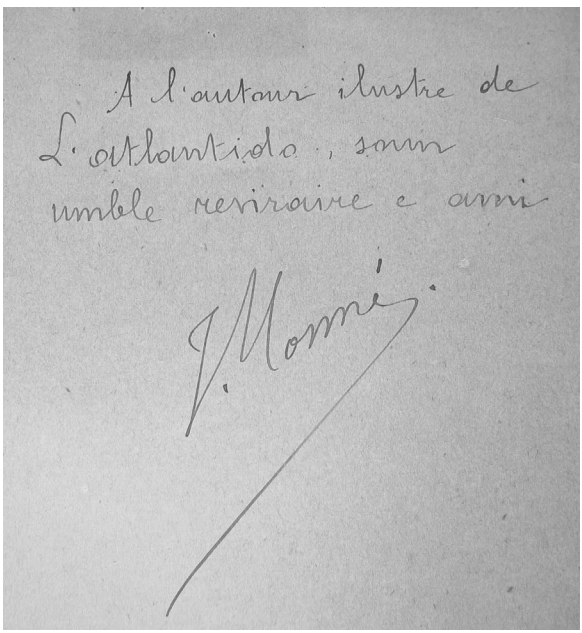
[6]

De Jan Monné a Verdaguer[25]

París, 21 de desembre de 1887

Ilustre Mèstre e ami,

Just coume vosto tant amistouso letro m'arribavo, veniéu de manda au religaire dous eisemplàri de ma traducioun de vosto Atlantido, que venié de vèire lou jour, e que lis eisemplàri subre-di n'èron la mostro.

Dedicatòria de Jan Monné damunt d'un exemplar de la seva traducció occitana de *L'Atlàntida* (Montpeller, 1888)

25. Biblioteca Bartolomé March (Palma de Mallorca), ms. Inv. 1507, 11-III-25. Carta que acompanya un exemplar de la versió occitana de *L'Atlàntida* esmentada a la nota 19, que porta la dedicatòria següent: «A l'autour ilustre de L'Atlantido soun umble reviraire e ami / J. Monné.»

En tre que lou religaire me li tournara, vous li mandarai - que n'i'a un que vous es destina e que l'autre es pèr sa Majesta la Rèino[26] à laqualo vous sauprai grat de lou faire teni.

Ai prega M. M. Hamelin,[27] lis empremèire d'aquelo obro, de me manda lèu, lèu, tout lou tirage -, e quand l'aurai reçaupu, vous n'espedirai un paquetoun pèr li felibre de la man d'eilà di Pirenèu. - E, coume M. Hamelin, me n'en vèn d'espedi 25, pèr mis ami, vous n'en mande un pèr afin qu'en esperant lou vostre qu'es au religaire, pousquès vèire e me dire se moun travai vous es agradiéu.

Dins lou numerò venènt de: «*Lou Felibrige*» dounarai li moudificacioun is adrèisso di felibre Catalan. - Sara lou nº 10, que li dounara, que lou nº 9 s'estampo -

Avèn reçaupu, iéu e ma famiho, li bon souvèt que fasès «*per lo Català del Rosselló y per tota sa familia*». N'en sian mai que mai fièr e urous, e vous pregan, ilustre Mèstre e ami, de reçaupre de nosto part li vot ardènt que nòsti cor fan pèr vous, e li preiero que mandan à Diéu pèr que vous garde pèr la glòri de vosto Patrìo e pèr l'afecioun de nòstis amo.

Agradas-me pèr vosti umble e mai que devot amiratour.

J. Monné

Rue des Belles-feuilles, 17 - Paris

26. L'obsequi, ben interessat, corresponia al desig d'obtenir del govern espanyol la creu de Carles III. En una carta a Verdaguer del 6 de desembre de 1886 li demanava precisament que intercedís en aquest sentit. No sembla que aconseguís aquesta condecoració; tanmateix, el 1889 fou nomenat cavaller d'Isabel la Catòlica (veg. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, V. Barcelona: Barcino, 1977, p. 208-210).

27. Els germans Hamelin, de Montpeller, editors habituals dels felibres, actuaven amb els segells Imprimerie Centrale du Midi (Hamelin Frères), en francès, i Empremarié Centralo dóu Miejour (Li fraire Hamelin), en occità. Aquest darrer és el peu d'impremta que figura en la traducció de Monné, que porta data de 1888, encara que, pel que es dedueix de la carta, la impressió es devia acabar dins el 1887.

[7]

De Jan Monné a Verdaguer[28]

París, 24 de juliol de 1888

Brave Counfraire e eicelènt ami,

Siéu mai qu'urous de vous anuncia que ma mouié, après d'agué passa uno grevo malautie, que vous n'aviéu parla, es aro força mies, e que lou mège i'a di que pourrié sènso cregnènço ana passa dous mes, pèr se refaire, dins li *Pirenèu*. Adounc, partira de Paris, vers lou 10 d'avoust, e l'acompagnarai enjusqu'à Marsiho. Acò me permetra d'èstre en Avignoun, lou 13 d'avoust, pèr la fèsto de Santo Estello, e d'aquí tournarai à Marsiho, bunte celebraren, lou 15 d'avoust, lou bateja de moun pichot-fiéu.

Sariéu mai que mai urous se lou Ministre, en quau avés fisa lou siuen de demanda uno distincioun,[29] pèr iéu, a Vosto Rèino-regènto, avié pouscu óuteni ço que desiras; -e, se n'aviéu l'avis à-n-aquelo epoco, acò coumplirié la fèsto e li vot de tóuti.

Vous vau espedi au premié jour vosto superbo *Atlantida* que moun nebout a revirado en francés.[30] Sa traducioun mai que poueti-co e força fidèlo, m'agrado mai-que-mai – e siéu mai que segur que quand l'aurés legido vous fara gau de vèire aquelo vestido à la franceso em'un biais e uno gràci que vous prenon pèr l'iue. Espère li dous darrié cant pèr vous faire lou mandadis en entié, e ai fisanço que lou farai lèu lèu, car moun nebout ié bout tout soun cor.

Agradas-me, Brave Counfraire e eicelent ami, pèr voste mai que devot amiraire

J. Monné

28. Fons Verdaguer Panadés, núm. 538 (còpia obtinguda de la reproducció electrònica feta per l'Arxiu Nacional de Catalunya).

29. Sobre aquesta distinció, veg. la n. 26, de la carta anterior.

30. No sabem qui era el seu nebot, ni coneixem aquesta traducció, que no ens consta que hagi estat mai publicada. Les traduccions al francès de *L'Atlàntida* conegudes són les de Justí Pepratx, Albert Savine i Joan B. Blazy.

[8]

De Josep Pleyan de Porta[31] a Verdaguer[32]

Lleida, 31 de gener de 1883

Prevere senyor don Jacinto Verdaguer
Barcelona

Molt senyor meu i distinguit amic,

A son degut temps tinguí l'honor d'enviar a vostè la invitació per la corona poètica dedicada a don Lluís Roca i Florejachs,[33] per si volgués dignar-se contribuir a la mateixa amb alguna de les inspirades composicions. Com l'objecte d'aquesta publicació, al pas d'honrar amb ella la bona memòria del difunt, és la d'allegar recursos per a alçar-li un monument artístic, ja farà compte de que, com més poesies hi hagi, més estimat serà el volum i, per tant, los productos del mateix més quantiosos per poguer portar a bon terme el obsequi que ens hem proposat fer a nostre malograt amic senyor Roca.

31. Josep Pleyan de Porta (Lleida, 1843-1891), poeta, periodista i historiador. Com a literat destaca pel seu poema heroic en deu cants *La reconquesta de Lleyda* (Lleida: Estampa Mariana á c. de Carruéz, 1883). A l'*Epistolari de Jacint Verdaguer*, II (Barcelona: Barcino, 1967) hi ha dues cartes de Pleyan a Verdaguer (núm. 118 i 153), que acompanyen la tramesa d'obres seves al poeta de Folgueroles.

32. Biblioteca de Catalunya, ms. 382/4 (*Aires del Montseny*). La carta és escrita a les p. 1 i 2 d'un plec de paper de cartes, que corresponen al f. 57 r. i v. del manuscrit; a la p. 3, que correspon al f. 58r., hi ha un primer esborrany del poema «A la mort de don Lluís Roca i Florejachs» (datat, a *Aires del Montseny*, a Barcelona, febrer de 1883).

33. Lluís Roca i Florejachs (Lleida, 1830-1882), metge format a Barcelona, on es relacionà amb els escriptors del seu temps, singularment amb Víctor Balaguer. Fou poeta i historiador i un destacat dinamitzador cultural a la Lleida del seu temps, a través sobretot de l'Acadèmia Mariana, de la qual fou fundador i secretari. Inclòs a l'antologia *Los trobadors nous* (1858), participà en els Jocs Florals de Barcelona, on obtingué diversos premis, i publicà alguns poemes en opuscles (veg. Paquita Sanvicén. «Tot revisant la *GEC*: unes notes a l'entrada "Lluís Roca i Florejachs"». *Ressó. Butlletí de l'Ateneu Popular de Ponent*, febrer de 1981, p. 27-32, i *La Renaixença a Lleida. Lluís Roca i Florejachs – Josep Pleyan de Porta*. Edició de Josep Borrell i Paquita Sanvicén. Textos editats per Miquel M. Gibert. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 1998). No ens en consta cap relació epistolar amb Verdaguer.

Prego, pues, a vostè encarecidament[34] vulga dignar-se enviar alguna poesia[35] a dit objecte, per lo que n'hi quedarem molt[36] agraïts, tenint de temps encara fins al quinze del vinent febrer.

Amb aquesta ocasió, s'ofereix de vostè atentament i afectíssim amic i servidor, q. b. s. m.

Josep Pleyan de Porta

[9]

De Verdaguer a Eusebi Güell[37]

†

Mon respectable senyor i amic,

He vista la recomanació del senyor Saig[38] i Torres, a favor del dador de la present; m'aderesc a ella per si vostè necessitàs un administrador d'una de ses finques rurals.

Queda de vostè afectíssim s. i a.

Jacinto Verdaguer, prevere

34. A l'original, *encaresesidament*.

35. Verdaguer hi envià la poesia esmentada en la n. 32. Fou publicada en el volum, compilat pel prevere Josep M. Escolà, *Corona poética: en honor del M. Iltre. Sr. Dr. D. Luis Roca y Florejachs.* Lleida: Normal de Maestros, 1884, p. 165-166. S'ha de fer notar que en recollir el poema a *Aires del Montseny*, el 1901, el poeta hi va introduir una estrofa més (va passar de cinc a sis) i nombroses variants en els versos.

36. A l'original, *mols*

37. Biblioteca de Catalunya, ms. 4350, f. 7.

38. Lectura dubtosa; podria ser també Baig. En tot cas, no encertem a identificar la persona al·ludida.

[10]

De Verdaguer a Eusebi Güell[39]

Vic, 3 de setembre de 1885

Senyor don Eusebi Güell

39. Biblioteca de Catalunya, ms. 4350, f. 3r.-4r. Publicada, com la carta següent, dins el dossier «Verdaguer inèdit», preparat per Narcís Garolera, que tragué el setmanari *El Temps*, 923 (19-25 de febrer de 2002), p. 22. Ens hem decidit a incloure-les en aquest conjunt pel fet que no foren anotades i perquè contribueixen a veure millor el tipus de relació que hi havia entre el poeta i els Güell. Entre altres cartes verdaguerianes publicades, amb notes, pel mateix Narcís Garolera cridem l'atenció de les tres procedents del Fons Borràs de la Biblioteca de Catalunya adreçades a Álvaro de la Gándara («Dotze cartes inèdites de Jacint Verdaguer». *ELLC*, 50, 2005, p. 94-97), perquè es tracta d'un personatge, enginyer, poc conegut i perquè posen de manifest, potser com enlloc, fins a quin punt se li han fet feixugues, a Verdaguer, les travessies de l'Atlàntic, just quan dóna per enllestida la redacció de *L'Atlàntida*, i com desitja posar punt i final a l'ofici de capellà de la companyia de navegació del marquès de Comillas. Aquestes cartes incrementen, a més, el nombre de les datades a l'Havana i a Santander i permeten de precisar la cronologia dels viatges atlàntics. Álvaro de la Gándara fou el director del departament d'indústria de la comissió espanyola de l'Exposició Universal de Filadèlfia de 1876 (veg. *Exposició Universal de Filadelfia en 1876. Lista preparatoria del Catálogo de los Expositores de Espanya y sus provincias de Ultramar, Cuba, Puerto Rico y Filipinas. Formada para uso del jurado.* Filadèlfia: Imprenta de Campbell, [1876]), a què es fa referència. Aquesta relació amb l'exposició queda confirmada en el llibret que tramet a Verdaguer, identificat per Garolera entre els de la biblioteca del poeta (*Guía del visitador á la Exposición Centenial y Filadelfia – 10 Mayo á 10 de Noviembre de 1875*), i per un altre llibret (*Lista alfabética de los premios concedidos a España y sus provincias de Ultramar en la Exposición Universal de Filadelfia de 1876*. Barcelona: Establecimiento Tipografico de Narciso Ramirez y Cia., 1877), vist a la secció d'història de la ciència i la tècnica de la Biblioteca de l'Escola Superior d'Enginyers Industrials de Barcelona, que en guarda un exemplar (no n'hem trobat cap altre en els catàlegs de les biblioteques públiques catalanes), donació de l'enginyer segons consta en aquests termes i manuscrit en un full inicial: «Ejemplar presentado a la Biblioteca de la Escuela de Ingenieros Industriales por el ing. Alvaro de la Gándara. Barcelona 21 Marzo 1877». La signatura és autògrafa. No sembla que pugui dubtar-se que es tracta del mateix personatge. L'*Anuari de la Associació d'Excursions Catalana* de 1881 va publicar el treball «Medició itineraria de camins, viaranys y dresseras. Ensaigs verificats en lo Montseny» (p. 516-530), d'un tal Àlvar de la Gándara, «enginyer», que, tot i la catalanització del nom, és també de segur el destinatari de les cartes.

Mon estimat amic,

En Barcelona he sabut que vostès fugen per aquesta França enllà, a on regnen còleres[40] pitjors que el d'Espanya. Déu los guie i los torne sans i salvos al niu de Barcelona. Com està sa esposa Isabel[41]? Ha sortit de cuidado? Com estan donya Lluïsa[42] i el cor d'àngels de sos néts? Ací lo còlera no és tant com diuen; algun cas hi ha hagut com a Barcelona, mes, de gent que es té compte i que es cuida, n'han mort poquíssims. Jo he donat la volta per Barcelona i, veient que no hi puc ser d'utilitat per los pobres de Claudi,[43] puix mossèn Magí[44] se basta i sobra, me'n torno a ma soledat de Pruit.

Allí estic prop de ma família i de Vic; veig lo Canigó, que em farà pensar amb vostès, que estan a l'altra banda.

Fem, en la casa on visc,[45] una novena a sant Roc i vénen los pagesos del voltant; de vegades som 40 persones. Estem voltats d'ermites i de bona i santa i antiga i catalana gent.

Faig llargues enraonades amb los pastors i pagesos, que, amb los roures i alzines del bosc, són mos mestres; respiro aires de vida per l'esperit i pel cos; sento cançons antigues i em sembla viure en èpoques passades.

40. El 1885 el còlera afectà la península amb inusual virulència. Els qui van poder, com els Güell, van fugir a llocs on l'epidèmia no s'havia propagat. El mateix bisbe Català, de Barcelona, contragué la malaltia i s'anà a refer a la casa dels Comillas a Caldes d'Estrac en els mesos de setembre i octubre (veg. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, vol. V. Barcelona: Barcino, 1977, p. 41-42, n. 5). Naturalment, aquí Verdaguer es refereix a la situació política, social i religiosa de la França del moment, on ja estava encesa aleshores la lluita entorn de la separació de l'Església i l'Estat i de l'establiment generalitzat de l'escola laica.

41. Filla d'Antonio López, primer marquès de Comillas. Verdaguer li dedicà el 1889 el poema «Santa Isabel d'Hongria», que porta el subtítol «A Na Isabel López de Güell en sa diada», aparegut a *La Veu de Catalunya* del 22-XI-1891. El poeta no el recollí en cap llibre. És accessible dins Jacint VERDAGUER. *Poesia/2.* Barcelona: Proa, 2006, p. 173-174.

42. Lluïsa Bru, vídua d'Antonio López i sogra d'Eusebi Güell.

43. Claudi López Bru, segon marquès de Comillas i mecenes de Verdaguer, de qui, com és ben sabut, el poeta repartia les almoines.

44. Mossèn Magí Cornet, almoiner auxiliar de Verdaguer, i com ell també diocesà de Vic i incardinat temporalment a Barcelona.

45. Es tracta del Bac de Collsacabra, a Pruit, mansió on, convidat pels amos, passà Verdaguer part d'aquell estiu (veg. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, vol. cit. en la n. 40, p. 39-40).

Ja veu com los alemanys tan galantment anaven amb un peu fora camí, en sos afalacs a Espanya.

Déu ho arregle tot i nos deslliure del càstig del còlera.

Mos afectes a tots los de la família, que l'àngel de la guarda tingue sota ses blanques ales.

Seu de cor, en Jesús.

Jacinto Verdaguer, prevere

Província Barcelona
per Vic
(Bac)
Pruit

[11]

De Verdaguer a Eusebi Güell[46]

Barcelona, 9 d'octubre de 1885

Estimat amic i senyor,

Avui volia escriure a sos fills,[47] donant-los compte de la mort del canari que regalaren a ma neboda.

És l'únic cas de còlera que hi ha hagut en nostra casa, mes són molts los aucells que n'han mort a Barcelona. Tots ho sentim, mes la

46. Biblioteca de Catalunya, ms. 4350, f. 5r.-6r. El mateix ms., f. 1r.-2v., conté una altra carta, de 29 de juny de 1883, de Verdaguer a Güell, incorporada per Lluïsa Plans a la seva tesi doctoral (edició i estudi d'*En defensa pròpia*), de pròxima publicació.

47. Durant aquells anys, Verdaguer, que es relacionà molt amb els Güell, tingué força relació amb els nens de la família, a tres dels quals podria haver dedicat la poesia «Als infants F. J. M. G. y L.», si és certa la hipòtesi de M. Carme Bernal (veg. el treball cit. en la n. 52, p. 240, n. 2), que els identifica com a Francesca, Josefina i Mercedes Güell i López. El text, aparegut el 16 de gener de 1893 en l'edició de *Roser de tot l'any* de *La Veu de Catalunya*, sortí sense la dedicatòria quan se'n va fer, a finals d'aquell mateix any, l'edició en format de llibre, un moment en què les relacions amb la família López ja eren molt tenses.

pobra Quela[48] ne tindrà un neguit de mort. Pobre aucellet, ja no ens cridarà al matí amb ses notes que anava allargant i embellint cada dia!

Mes tot això s'escau en eixos dies en què ha baixat a casa de vostès un aucell del paradís. Benvingut sia a la terra, on done molta alegria a sos pares i a sos germanets i glòria al Senyor que l'envia.[49]

Los felicito coralment a tots.

Escric en lo menjador de casa López, a les 9 del vespre, a la llum del gas i de les estrelles, que obiro per la porta del jardí, aconsolantme de no veure les flors de la terra, que es musteeixen. Que hermoses són les flors del cel!

Déu beneesca la que els en acaba de baixar!

Mos afectes i respectes a tots, a donya Lluïsa,[50] Isabel,[51] Mercenета[52] i a l'amic Picó,[53] àliga que ha sortit de la gàbia.

A mos amiguets estimats, los nens, no sé que dir-los, sinó que de vegades, escrivint sota la palmera los darrers versos del *Canigó*, me sembla sentir-los darrere els rosers, i no són ells, sinó algun pobre aucellet que ve a visitar al poeta enyoradís i solitari.

Quedo a les ordes de tots vostès, encara que inútil, afectíssim amic seu en Jesús i Maria.

Jacinto Verdaguer, prevere

Rebí i saboregí la carteta de Maria Lluïsa.[54]

48. Miquela, filla del germà gran, Miquel, i de Carme Aguilar.

49. Al·ludeix sense cap dubte al naixement aquell any de Francesca Güell i López, que conreà de gran la pintura. Nasqué a Versalles, durant el periple francès dels Güell fugint del còlera, com es recull en la carta anterior.

50. Veg. la n. 42.

51. Veg. la n. 41.

52. Segurament Mercè Anzizu i Vila (1868-1916), neboda d'Eusebi Güell, òrfena, que vivia amb el seu oncle i que després es convertiria en poetessa i monja clarissa (amb el nom de religió d'Eulària). Verdaguer li dedicà algunes poesies; sobre el personatge i la seva relació amb el poeta, veg. M. Carme BERNAL CREUS. «Eulària Anzizu (Mercè Anzizu i Vila). A propòsit de dos poemes de *Roser de tot l'any, dietari de pensaments religiosos*, de Jacint Verdaguer». *Anuari Verdaguer 2002*, p. 239-257. Els Güell tingueren més endavant una altra filla, María de las Mercedes, que per la data no pot tractar-se de la Merceneta aquí al·ludida.

53. Ramon Picó i Campamar; veg. la n. 55.

54. Molt probablement Maria Lluïsa Güell i López (1873-1933), que fou més endavant pintora i pianista.

[12]

D'Eusebi Güell a Verdaguer[55]

Barcelona, 26 de maig de 1886

Molt senyor meu i amic,

Lo senyor don J. M. de Pereda, a qui vaig escriure enviant-li l'objecte artístic que alguns catalanistes acordàrem oferir-li,[56] me telegrafià en 20 de l'actual lo següent: *–Recibí anoche su carta e inapreciable presente; mientras escribo sírvanse aceptar esta breve expresión de mi profundo reconocimiento;–* i avui rebo del mateix senyor la carta[57] que per a satisfacció de vostè tinc lo gust d'acompanyar-li per còpia.

Aprofito aquesta ocasió per repetir-me de vostè

at. af^m^ s. s. y a.
Q. s. m. b.

Eusebio Güell[58]

55. Biblioteca de Catalunya, ms. 2291, f. 61. La carta no sembla autògrafa de Güell. Per la cal·ligrafia, es diria que és de Ramon Picó i Campamar, un dels homes de confiança de Güell. Fou Verdaguer precisament qui va aconseguir-li aquesta feina, que va donar estabilitat personal i econòmica al poeta i autor dramàtic pollencí.

56. Segons Narcís Oller, «l'any 1886, responent la millor part d'escriptors catalans i d'ardents admiradors que En Pereda tenia a Barcelona, a la crida de l'il·lustrat pròcer don Eusebi Güell, amb motiu d'haver publicat l'eminent santanderí la seva magnífica *Sotileza*, acordaren enviar-li pel seu Sant un testimoni de la nostra admiració, consistent en un exemplar, luxosament relligat, de les seves tres novel·les fins llavors més culminants (la que acabo de citar, *El sabor de la tierruca* i *Pedro Sánchez*) coronades en bloc amb dues branques de roure i llorer, forjades en bronze, que unia una llaçada d'or contenint els escuts de Catalunya i Santander i, al peu, la dedicatòria» (Narcís Oller. *Memòries literàries. Història dels meus llibres.* Barcelona: Aedos, 1962, p. 159; veg. també Enrique Miralles. «Introducción». José M. de Pereda. *Peñas arriba*. Barcelona: Planeta, 1988, p. 24, nota 27).

57. El mateix Oller, loc. cit. en la nota anterior, explica que fou publicada a *La Ilustració Catalana* (núm. 139, 30 d'abril de 1886, p. 210-211).

58. Es coneix una altra carta de Güell a Verdaguer, aquesta sí autògrafa, publicada dins *Epistolari de Jacint Verdaguer*, IV. Barcelona: Barcino, 1974, p. 194-195.